

Illyés Gyula

A REFORMÁCIÓ GENFI EMLÉKMŰVE ELŐTT

Száznegyvenháromat léptem: ez a hossza
a szobor-sornak. Hírnök, ki megölt
milliók végső tisztelgését hozza,
úgy mentem el rajvonaluk előtt.

Kálvin, Knox, Farel, Béza! S bika-fővel
a hadrakelt hit zord hadnagyai,
a Vilmosok! és Coligny és Cromwell
– ők néztek rám – s a szablyás Bocskay!...
Hátrálnom kellett közelükből: mindet
nem fogta össze csak messzibb tekintet.
Fölhúzódtam a kert felé, a fáig
s lelkemben is hús tárgyilagosságig.

S most mintha ők
álltak volna kaszárnya-számadáson
az én szemem előtt,
feszesen-katonásan
kilépvén éppen akkor
a háttérül kapott nagy szikla-falból
s abból a másik, épp oly teli tömbből,
a mögéjük kövesedett időből.

Addig jöhettek, maguk is meredt
kövek a napfénybe, hol nem lehet
szavuk már. Szavuk immár csak a tett,
mely idővel ad magyarázatot!
Holtak, vigyázz-ban állók, szóljatok!

Vagy előbb én beszélhetek?

Kik ott álltatok, "nem tehetve másképp",
mert ez vagy az, de megalkuvás nincsen,
mert a langyosat kiköpi az Isten,
kik után tárgyként maradt fenn a szándék,
mennyi az igazság még öklötökben,

mely négy százada oly nagy esküt markolt,
mely kőbe s öröklétbe görcsösödten
tartja ma is a bibliát s a kardot?
Mit adott, melyre fölgerjedt szerelmes
dühével törtetek, a cél, ahogy
elértétek?

Ti kérditek?

S ha nem lesz
örömötökre meghallanotok?
Elmondom. Épp mert nékem is keserves.

Álltatok égve az Úr igazától;
állt szemközt épp oly tűzzel teli tábor;
aztán dönteni kezdett ezredegyszer
az ész helyett a fegyver
s a láng.

Hogy várja örök üdv a lelket:
rángtak milliós szám kínban a testek
csatamezőn, bitófán, vérpadon,
karón, keréken, meg a fájdalom-
szerzés új mestergépein; növesztett
egymással szemben erdőnyi keresztet
Jézus példája, végig Európán;
égték, hogy égjen itt a kép s a "bálvány",
ott a "csalárd könyv" – városok és falvak,
hol újra emberhúst faltak a félvad
zsoldosok, eladdig míg tűz a tűzzel,
nem állt egymással szemben bűn a bűnnel,
eladdig, míg nem jött – a győzelem?
Az idő. Okosan, türelmesen
s némi humorral.

A kétféle had
és hit várai szemközt állanak
ma is, az én hazámban is:
a zordon fehér-falú s arany-cifrázta templom
vén tornyai még ágyúként vitáznak
minden beharangozáskor, vasárnap
papjaik bent még ősimód dörögnek,
de kijövet az utcán átköszönnek

s ujjon mutatják, hogy hány órákor
s kinél lesz ferbli-kör vagy harcsa-tor
s egy kis ital.

Szép. Magam is helyeslem;
ha pap vagyok, magam is így cselekszem:
"értsük meg egymást!"

De nem volt nagy ár
mégis a harminc évi döghalál,
d'Aubigné dühe, Coligny halála,
Szent Bertalan bosszútlan éjszakája,
fél Németország, a ketté törött
Európa s hogy itt volt a török
százötven évig és a mi hazánk... -
Ez lett a "győzelem"! Ezt küldte ránk
Isten azzal, hogy "napként kimutatta":
nem érte folyt a harc, hanem miatta;
ilyen volt, mit díjul szánt, a jövő:
mert volt-e vajon győztes, kit nem ő
rendelt eleve győzni?

Győztetek.

Maga a Sátán győzött veletek!
Balekok voltatok, mind! Hátra arc!
Nincs jogotok egy lépés sem előre.
Törlődjete be kőbe és időbe.
Elveszett – eleve! – a harc!

mondtam keményen, mint aki magára
támad először is az igazával;
majd:

Megbuktatok! A haddal simára
törölt kontinens – e fekete tábla -
közepére mi iratott eredmény?
Egy betű, egy már tréfának sem új
buta betű s az is csak magyarul:
mért több a keresztyén, mint a keresztyény?
Értelmet annyi millió halott
véréből ennyit párolhattatok,
midőn – feledve, kinek mi a dolga -
karddal csaptatok ti is a Csomóba:

a Föladatba, mely épp a kötés
kibogozásával szép és merész.
Ez az "eredmény"!

És ha – ez se volna?!

– kondult bennem is, ahogy várható volt,
a tulsó torony az innen valóra
(és attól fogva mind a kettő bongott)
s kelt ezredszer is – alig finomodva -
bennem a két ősz ádáz szó-birokra:
a mindig úrhitű tolnai pásztor
s a csupa dac sárréti prédikátor.
Mert mi szorította kézbe a fegyvert?
Nem a Rossz ellen támadt, aki felkelt?
S ha annyi sem lett volna harc? Ha szótlan
"hal el a hit" a "római mocsokban"?
Ha arra tart eszme s világ, amerre
a "tiarás templom-kufár" vezette,
ha nincs, ki a bűnnek ellenszegül
s – ha úgy fordul, hát reménytelenül,
de csak annál szebb önfeláldozásképp -
odavágja, hogy "nem tehettem másképp!",
ma hol vagyunk?! Akkor tán elmarad
a kín, a vér, akkor nincs áldozat,
nincs – inkvizíció?!

Ha – bár "hiába" -
Gusztáv Adolf nem ül harci lovára,
jobbágy-iga helyett nem vágynak inkább
fegyvert ölteni a toulouse-i tiszták,
valdeusok, husziták, Bocskay
írást-imát se tudó hajdui,
hiszed, hogy lett volna béke, olyan bár,
amilyet az imént lemosolyogtál?
Hiszed, hogy volna olyan-amilyen
magyarság, ha nincs – Kálvin?
Nem hiszem.

Vagy mást mondok: szobádban volna villany,
ha nem lép Giordano Bruno a tűzbe?

Hol kezdődött, hogy atomerő is van
S holnap rakétán repülsz ki az űrbe?
Övék az érdem, kiket sem a máglya
nem riaszthatott vissza, sem a gálya -
sem harcaik bukása,
a léptenként fölmeredő "hiába"!

Látták, vagy nem a céljuk,
azt jól látták, hogy nincs visszafelé út;
a mult, ahogy füst-vetve összeomlott,
úgy lökte őket, mint lőpor az ólmot:
előre! és ők vállalták e sorsot -
Mondd hát velem, hogy dicsőség reájuk!

Álltam némán, hírhozó katonájuk,
már azt forgatva, hogy én mit kapok,
nem is őtőlük magyarázatot:
a tettektől, melyek – akár a gyermek -
magukért csak felnőtt sorban felelnek.
Végül, ezt mondtam, önvigasztalásképp:
volt bárkié a szándék,
maga az Isten se tudhatta másképp.